

«ОБЩЕСТВО РЕВНИТЕЛЕЙ ВОЕННЫХ ЗНАНИЙ» ТА О.О. РЯБІНІН-СКЛЯРЕВСЬКИЙ

Військовий і політичний діяч, історик, викладач, архівіст – Олександр Рябінін народився 11 травня 1878 року в м. Салігалич Костромської губернії. Майбутній науковець навчався в Салігалицькому повітовому училищі. З вересня 1897 року по червень 1899 року О. Рябінін проходив курс навчання в Казанському піхотному юнкерському училищі. З 1903 по 1907 рр. – слухач Миколаївської академії Генерального штабу (на час участі у Російсько-японській війні 1904–1905 рр. була перерва у навчанні). Історичну освіту О. Рябінін здобув в Петербурзькому археологічному інституті, закінчивши його у 1911 році [1].

Штабс-капітан Олександр Рябінін служив в армії, викладав курси військової історії в Одеському та Володимирівському військових училищах, Академії Генерального штабу російської армії, брав участь у Першій світовій війні. У чині генерал-майора він був звільнений з військової служби у 1917 році, потім очолював кадрове управління в гетьманській армії, до 1920 року був уповноваженим Штабу армії УНР [7].

У 1921 році О. Рябінін виїхав до Одеси для організації Одеського відділення військової секції Єдиного державного архівного фонду (ЄДАФ), де обіймав посади помічника завідувача цієї установи та наукового працівника Одеського крайового історичного архіву [20]. Викладав в Одеському інституті народного господарства, Одеській артшколі. У 1923 році став дійсним членом комісії при ВУАН, а з 1925 року – позаштатним науковим співробітником історико-філологічного відділу ВУАН.

У 1937 році, під час репресій, вченого заарештували за підозрою у шпигунстві. За статтею 54-1а (зрада Батьківщині) О.О. Рябініна-Скляревського засудили до 10-ти років виправних робіт у таборах. За твердженням дослідників Г.Л. Малинової та І.В. Сапожникова він помер 10 березня 1942 року у Свердловській області [10].

Сьогодні громадськості поступово відкривається багата наукова спадщина О.О. Рябініна-Скляревського. Одним з перших дослідників, який почав звертатися до праць О.О. Рябініна-Скляревського, став історик А.Д. Бачинський. У статті «Происхождение и состав украинско-русского населения Буджака и низовий Дуная конца XVIII и начала XIX вв.» містяться згадки та посилення А.Д. Бачинського на праці О.О. Рябініна-Скляревського, вони зустрічаються в статтях, підручниках, енциклопедіях [2].

Окремі відомості про діяльність О. Рябініна-Скляревського містяться в роботах: В. Андреева, С. Андреевої, С. Батуріної, О. Бачинської, Л. Белоусової, В. Бузейчука, Л. Гісцової, Г. Зленко, Л. Мельник, Я. Тинченко та ін. Особливої уваги заслуговує перша праця, присвячена науковцю, Г. Малинової та І. Сапожникова «А.А. Рябинин-Скляревский: материалы к

біографії». Проте, залишаються актуальними та потребують ретельного вивчення багато аспектів діяльності дослідника, доповнення біографії та бібліографії О.О. Рябініна-Скляревського.

Актуальність статті виявляється у розширенні біографічних відомостей та бібліографії військового історика О.О. Рябініна-Скляревського. За мету було визначено ретельне вивчення діяльності О.О. Рябініна в колі дослідників військових знань товариства «Общество ревнителей военных знаний».

У другій половині XIX – на початку XX століття російська армія переживала свої не найкращі часи, це виявилось в організаційній, тактичній та збройній відсталості імперської армії. У підсумку – дві невдалі війни: Кримська 1853–1856 рр. та Російсько-японська 1904–1905 рр. У першому випадку виходом з кризової ситуації було реформування армії в 1860–70-х роках під керівництвом військового міністра Д.А. Мілютіна. Ці реформи було проведено досить вдало, і їх основні положення залишались майже незмінними до 1905 року. Війна 1904–1905 рр. виявила нові недоліки військової організації Росії. Поразка від Японії продемонструвала необхідність змін більшості сталих укладів діючої армії. Першочергово було розпочато реформування військового польового статуту, але процес складання нових теоретичних засад затягнувся аж до 1911 року, коли нарешті з'явився його проект, затверджений лише в квітні 1912 р. (наприклад, в Англії новий військовий статут з'явився у 1905 році, а в Німеччині – у 1908 році). Окремо було підготовлено «Положение о полевом уставе войск в военное время», затверджене 3 червня 1914 року напередодні Першої світової війни. Головне місце в статуті займав розділ «Действия в бою частей (отрядов) из всех родов войск». Особливе значення надавалося наступаючому веденню бою. На жаль, теоретичні настанови статуту та «Положения» війська отримали лише напередодні війни і військові не встигли відпрацювати їх під час навчань. Довелося випробовувати нововведення безпосередньо під час бойових дій [3; 4].

На початку XX ст. Російська імперія мала необхідні кадри, здатні вирішувати найскладніші науково-технічні завдання, створювати передове озброєння. Теоретично була встановлена неможливість перемоги в ході однієї-двох генеральних битв, занепала ідея швидкоплинної війни. Поступово військове командування прийшло до висновку, що успішний підсумок війни – це не лише військова поразка супротивника безпосередньо на фронтах, а й знищення економічного потенціалу ворога. Російсько-японська та Перша світова війни висунули нові форми стратегічного керування армією. Суттєві зміни було проведено в галузі військової тактики. Від стандартного зосередження родів військ перейшли до якісно нової форми загальновійськового бою (раціонального використання різних родів військ, їх взаємодії під час бойових дій), успішно вдосконалювалось озброєння. На фоні розвитку і піднесення значення одних військ (піхота і артилерія), занепадало значення інших (кавалерія). Всі ці

зміни і нововведення стали можливими в результаті технічного прогресу та ретельної теоретико-тактичної роботи військового командування і науковців.

Загальному розвитку російської армії сприяли ті ініціативні кола військових, які були небайдужі до своєї справи і бажали зробити свій внесок у вдосконалення її військового (передусім інтелектуального) потенціалу. Діяльність цих людей реалізовувалась через військові товариства, серед яких, на наш погляд, дуже цікавою є діяльність «Общества ревнителів военных знаний».

Товариство «Общество ревнителів военных знаний» було засновано у грудні 1896 року в Петербурзі (Літійний проспект 20, у будинку Офіцерського зібрання армії і флоту) з ініціативи офіцерів 2-ї гвардійської піхотної дивізії. Очолили це об'єднання військовий історик, професор Мишлаєвський А.З., генерали Бібіков Є.М., Левшин Д.М., Корф Н.Н., капітан Новицький Є.Ф. Саме ці офіцери і склали костяк товариства, головною ціллю якого був розвиток як конкретно військових, так і загальних знань. На засіданнях товариства розглядалися питання військового мистецтва, історії війн, військової тактики, озброєння, військової психології тощо [18].

З розширенням кола членів товариства, його однодумців, засновники вирішили надати своїй діяльності офіційного статусу, вони склали проект статуту – «Устав военно-научного общества». 23 лютого 1897 року головнокомандувач Петербурзького військового округу, Великий князь Володимир Олександрович Романов (1847–1909 рр.), створив спеціальну комісію для розгляду проекту. Ухвалення статуту відбулося 25 липня 1898 року. Перше зібрання «Общества ревнителів военных знаний» відбулося 20 грудня 1898 року. На ньому були присутні 142 дійсні члени, вони ж і обрали Раду товариства на чолі з генералом Є.Ф. Бібіковим. Після його смерті (27 вересня 1900 р.) товариство очолив генерал Ф.Е. Мейендорф [8].

Звістка про новостворене товариство швидко поширилась в петербурзькому гарнізоні, до нього почали долучатися інші офіцери. Командування з підозрою відносилось до вечірніх і нічних зібрань «ревнителів». Тінь декабристів продовжувала лякати військове командування. Протягом всього періоду своєї діяльності товариство знаходилося під наглядом таємної поліції, а зміст повідомлень перевірявся спеціально призначеними службовцями за наказом військового міністра.

Коли постало питання про легалізацію діяльності товариства, Генеральний штаб не дозволив назвати товариство військово-науковим і вимагав, щоб воно зосередилось виключно на просвітницькій діяльності. Однак, у 1898 році генерал О.М. Куропаткін (на той час військовий міністр) затвердив «Устав военно-научного общества», а в одному з параграфів було написано, що товариство: «Преследует крайне важные для нашей армии цели возможно широкого распространения военных и общих знаний среди офицеров русской армии вообще и строевых офицеров по преимуществу».

У своїй роботі члени товариства «Общество ревнителей военных знаний» керувалися певними правилами, одним з них було таке: «В деле науки не может быть начальников и подчиненных, а есть только знающие и те, кто хотят воспользоваться этими знаниями» [9].

Ретельної підготовки та суворой дисципліни дотримувались організатори лекцій, зустрічей, походів, екскурсій тощо. Програма роботи товариства була присвячена здебільшого військовим темам, однак не дивиною були виступи, присвячені «загальним знанням», наприклад: теорія передбачення погоди, лекції про рідке повітря, повідомлення про палі зірки, про життя стародавнього Єгипту, телевізуалізацію та ін. Велике значення надавалось аналізу та вивченню історії російсько-турецької (1877–1878) і російсько-японської (1904–1905) війн, окрім цього, були підготовлені доповіді про іспано-американську (1898), англо-бурську (1899–1902), Балканську (1912) та інші війни [5]. Особливе місце серед тем, що розглядалися, займала військова психологія. У березні 1908 року було створено відділ військової психології, в програмі якого зазначалося: «Военная психология должна перевести использование этого фактора (духовных свойств бойца) из области случайной интуиции в сферу науки и ее основной задачей является разностороннее изучение психологического состояния человека во время боя и в период войны».

У статті А.І. Каменєва «Общество вычищенных сапог или...» відзначається, що до складу товариства переважно входили офіцери середньої ланки, які розділяли його ідеї, підтримували матеріально і складали основну аудиторію. Загалом за 15 років діяльності товариства було проведено 330 засідань, на яких були присутні понад 70 тис. чол., серед них були не лише військові, а й цивільне населення, навіть жінки та діти. «Общество ревнителей военных знаний» мало свої відділення в Вільно, Ризі, Мінську, Варшаві, Ашхабаді та інших містах. У Петербурзі лекції проходили в аудиторіях Академії Генерального штабу, Фізичного інституту, Артилерійській академії та ін. закладах [9].

Відчувалась необхідність у публікації праць членів товариства. Видавнича діяльність стала ще однією з форм їх роботи. У 1899 році було розпочато випуск збірнику «Вестник общества ревнителей военных знаний» (з 1899 року по 1914 рік було надруковано 273 випуски). Журнал «Общество ревнителей военных знаний» засновано у 1906 році, загалом до 1914 року вийшов 31 випуск [6] (Див. мал. 1). Основними темами публікацій стали: військова стратегія і тактика, російсько-японська війна, військова освіта, військова психологія і соціологія, історія російської армії, військова освіта тощо. Деякі випуски присвячувались окремим подіям, наприклад: «Полтавская битва. 1709–1909 по случаю 200-летия Преславной Баталии» [11]. У 1914 році з початком Першої світової війни видавничу діяльність було припинено. Після лютневої революції 1917 року білі офіцери відновили роботу товариства в еміграції у м. Белград, де воно існувало з 1919–1924 рр.

Протягом 1922–1923 рр. було надруковано ще чотири випуски військового журналу «Общество ревнителѣй военных знаній».

Окрім аудиторних занять і видавничої діяльності для членів товариства організовували походи до місць минулих битв і навіть військові ігри (в одній з них було відображено дійство стану подій на 6 годину ранку 18 липня 1877 року між військами російської та турецької армій). Таким чином, можемо зробити висновок, що діяльність «Общества ревнителѣй военных знаній» була активною та багатосторонньою [8; 9].

Одним з членів товариства «Общество ревнителѣй военных знаній» був майбутній генерал О.О. Рябінін-Склярєвський, людина, життя та діяльність якої сьогодні привертають увагу багатьох науковців, в тому числі і дослідників військової історії. Молодий офіцер О. Рябінін з 1903 року навчався, а потім і викладав в Миколаївській Академії Генерального штабу – найпрестижнішому військовому учбовому закладі царської Росії. Саме під час навчання в академії він познайомився з роботою товариства. На життєвому шляху генерала О.О. Рябініна відбувались зустрічі та співпраця з визначними військовими діячами, членами та керівниками товариства «Общество ревнителѣй военных знаній». Під час навчання в академії Олександр Олександрович Рябінін ймовірно міг спілкуватися з членами та засновниками товариства, налагоджуючи, таким чином, майбутні наукові зв'язки. Випускник Академії Генерального штабу 1884 року, військовий історик, професор А.З. Мишлаєвський читав лекції з історії російського військового мистецтва і певно був одним з викладачів О. Рябініна. Генерал Є.Ф. Новицький був випускником академії 1892 року, надалі підтримував зв'язки з її службовцями. Генерал О.М. Куропаткін з 1898 року перебував на посаді військового міністра (мав наукове звання – професор, викладав в Миколаївській академії), а з початком Російсько-японської війни, 7 лютого 1904 року, генерал-ад'ютант (з 1902 року) Куропаткін О.М. був призначений командуючим Маньчжурської армії, в якій на той час служив Олександр Рябінін [17]. О.М. Куропаткін командував російськими військами в Ляоянському і Мукденському боях, а також в бою при Шахе (в них брав участь і О. Рябінін). Події Російсько-японської війни і участь у них генерала О.М. Куропаткіна, О.О. Рябінін-Склярєвський неодноразово згадував у своїх працях.

Отже, молодий та ініціативний слухач академії не міг оминати діяльність товариства. На жаль, про участь О.О. Рябініна-Склярєвського у повсякденній роботі «Общества ревнителѣй военных знаній» сьогодні відомо не багато, але ми маємо можливість вивчати, досліджувати, аналізувати та визначити фактичний внесок праць О.О. Рябініна в наукову діяльність військового товариства.

Вже в третьому випуску журналу «Общества ревнителѣй военных знаній» 1906 року, було опубліковано статтю О. Рябініна «Бой под Бенсиху» (є доповненням до бібліографії автора), в якій автор написав про власні

спогади та провів аналіз одного з наймасштабніших зіткнень в російсько-японській війні на Маньчжурському фронті [13] (Див. мал. 2).

У 1910 році на зібранні товариства пройшло читання, а потім вийшло окремим виданням військово-історико-тактичне дослідження О.О. Рябініна-Скляревського «Ночные действия войск. Примеры военной истории. Тактика. Обучение. Военно-историческое и тактическое исследование» [12]. Перший випуск журналу «Общества ревнителей военных знаний» 1913 року містить військово-історичну статтю О. Рябініна-Скляревського «Три века жизни русской армии с воцарения Дома Романовых» (є доповненням до бібліографії історика) [14]. Стаття була присвячена загальному огляду розвитку російської армії протягом трьох століть правління династії Романових: 1613–1913 рр. (Див. мал. 3). 4 березня 1913 року, з нагоди річниці, О.О. Рябінін-Скляревський був нагороджений ювілейною медаллю «В память 300 летия царствования Дома Романовых 1613–1913» (Див. мал. 4).

Останньою відомою нам роботою О. Рябініна, з тих, що була підготовлена в співпраці з «Обществом ревнителей военных знаний», є «Балканская война» [16] (Див. мал. 5). У праці, написаній всього через рік після закінчення першої Балканської війни 1912 року, військовий історик О.О. Рябінін провів детальний аналіз воєнних подій. Робота по-своєму є унікальною, саме вона принесла автору визнання (як військового дослідника) у військових колах.

Підсумовуючи, можемо відзначити, що Олександр Олександрович Рябінін-Скляревський був активним учасником найбільшого військового історико-теоретико-тактичного товариства царської Росії – «Общество ревнителей военных знаний». Дослідник спілкувався та співпрацював з багатьма військовими діячами та науковцями, належав до кіл військових-інтелектуалів. О.О. Рябінін-Скляревський зробив вагомий внесок в діяльність товариства «Общество ревнителей военных знаний», а його праці заслуговують ретельного вивчення та дослідження.

1. Андреев В. Рябінін-Скляревський Олександр Олександрович // Мала енциклопедія козацтва. – Київ; Запоріжжя, 2002. – С. 221-222.
2. Бачинский А.Д. Происхождение и состав украинско-русского населения Буджака и низовий Дуная конца XVIII и начала XIX в. // Зап. Одес. археол. о-ва. – О., 1967. – Т. 2 (35). – С. 136-150. – Библиогр.: 121 назв.
3. Бескровный Л.Г. Очерки военной историографии. – М., 1962. – С. 312.
4. Бескровный Л.Г. Армия и флот России в начале XX в. – М. 1986. – С. 39, 62, 59.
5. Большая Советская Энциклопедия. – М., 1970. – Т.2, – С. 575.
6. Большая Советская Энциклопедия. – М., 1962. – Т.18, – С. 248.
7. Волков С.В. Трагедия русского офицерства. – М., 1999.
8. Кавтарадзе А. Общество ревнителей военных знаний // Воен.-ист. журн. – 1973. – № 12. – С. 119.
9. Каменев А.И. Общество вычищенных сапог, или...// http://artofwar.ru/k/kamenew_anatolij_iwanowich_obshestwowychishennyhsapog.shtml
10. Малинова Г.Л., Сапожников И.В. А.А. Рябинин-Скляревский: материалы к биографии / Отв. ред. Г.В. Сапожникова, науч. ред. Л.Л. Зализняк. – Одесса-Київ, 2000. – 222 с..
11. Общество ревнителей военных знаний. – СПб., 1909. – №3.

12. Рябинин А.А. Ночные действия войск. Примеры военной истории. Тактика. Обучение. Военно-историческое и тактическое исследование. – СПб., 1910.
13. Рябинин А.А. Бой под Бенсиху // Общество ревнителей военных знаний. – СПб., 1906. – №3.
14. Рябинин А.А. Три века жизни русской армии с воцарения Дома Романовых // Общество ревнителей военных знаний. – С. Пб., 1913. – №1.
15. Рябинин А.А. На войне 1904–1905 гг.: Из записок офицера действующей армии. – О.: Тип. Акц. Южно-Русского об-ва печат. дела, 1909. – 220 с., с рис. схем.
16. Рябинин А.А. Балканская война / Изд. Общ. Ревн. Воен. Знаний. – С.Пб.: Эконом. Типо-литограф., 1913. – 84 с.
17. Советская историческая энциклопедия. – М., 1965. – Т.8, – С. 318.
18. Советская историческая энциклопедия. – М., 1967. – Т.10, – С. 411.
19. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф. Р-1593, Оп. 1, Спр. 286.
20. ДАОО. – Ф. Р-1142, Оп. 1, Спр. 377.
21. ДАОО. – Ф. Р-100, Оп.1, Спр. 86.
22. Российский государственный военно-исторический архив (далі – ЦГВИА). – Ф. 401, Оп. 5, Д. 50, Л. 4.
23. ЦГВИА. – Ф. 14814, Д. 1., Л. 2.

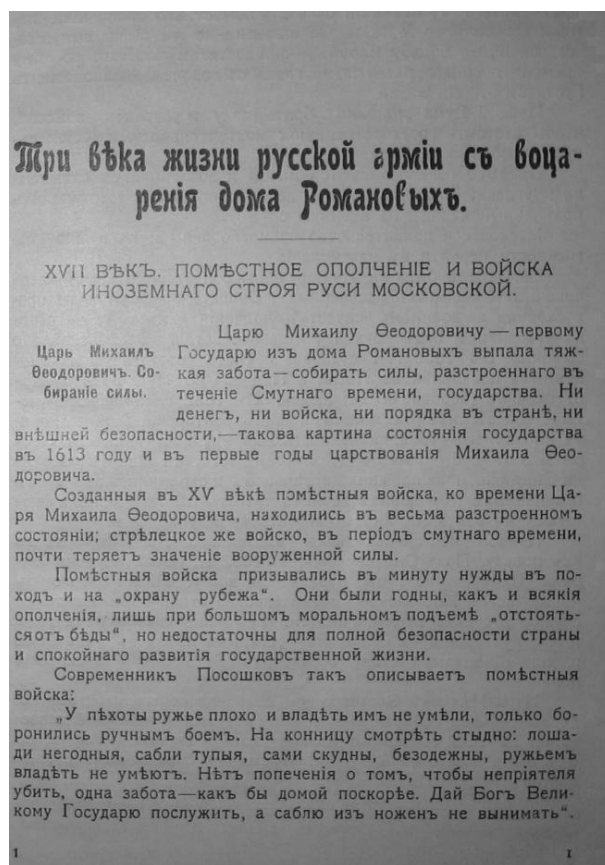
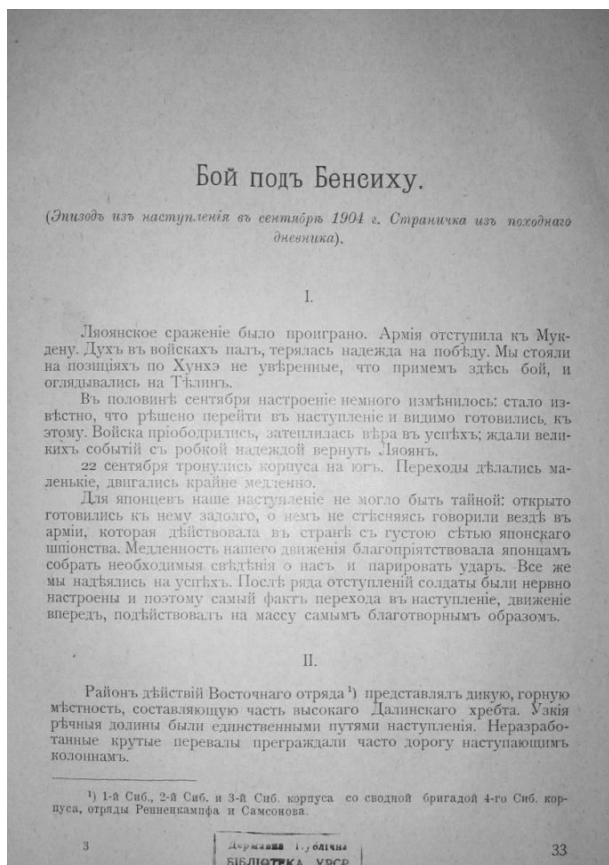
The article deals with the history of creation and activity one of the largest military-historical associations of the Russian empire of the late XIX - early XX centuries – “Society of adherents of military knowledge” and with scientific work of the Ukrainian historian (at that time the Russian officer) Olexander Ryabinin-Sklyarevsky in it.

Мал. 1

Мал. 2

Мал. 3

Мал. 4

Мал. 5

